

Markku Nivalainen

Godot ja sovituksen mahdottomuus

Samuel Beckettin tragikomediksi luokittelema *Huomenna hän tulee* on absurdin teatterin klassikko, joka lakonisuuudessaan pakenee merkityksellistämistä.¹ Beckettä arvostanut Theodor W. Adorno uskoi absurdeimmistakin teoksista löytyvän myös välineet niiden merkityksen paljastamiseksi.² Adornon inspiroimana esitän, miten Beckett vertaa kahta valtasuhdetta ja kuvaa sovituksen mahdottomuutta, Adornon ajattelun keskeistä teemaa.³

Transsendenssi ja transgressio

Pozzo: *Remark that I might just as well have been in his shoes and he in mine. If chance had not willed otherwise. To each one his due.*

Näytelmän kaksikko Pozzo ja Lucky toimii aluksi kärjistettynä kuvauksena orjanomistajasta ja hänen orjastaan. Pozzo on aristokraatti ja Lucky hänen ironisesti nimetty, pitkän köyden päässä kulkeva, ehdoin tahdoin totteleva orjansa, jota Pozzo on matkalla myymään. Näytösten välillä tapahtuu jotain, mikä suurelta osin muuttaa Pozzon ja Luckyn suhteen. Jälkimmäisessä näytöksessä sokeutunut Pozzo kulkeekin Luckyn jäljessä lyhyen köyden päässä. Heidän roolinsa eivät silti ole nyt päinvastaiset: Lucky ei ole Pozzon herra, vaikka sokeuden seurauksena Pozzon suhde todellisuuteen tapahtuukin nyt enemmän tai vähemmän Luckyn välityksellä.

Pozzon ja Luckyn olennoimaa sovituksen mahdottomuutta voi lähestyä tarkastelemalla valtasuhteessa tapahtuvaa muutosta transgressiona.⁴ Jos suhdetta tarkastelisi transgression sijaan transsendenssina, silloin yksilö muuttuisi toiseksi, niin että ontologinen ero, johon transsendenssin mahdollisuus perustuu, säilyisi ennallaan. Transgressiossa ontologinen ero ylittyy niin, että ylittäjä itse pysyy ennallaan, mutta eri olomuotojen välille syntyy yhteys, joka hämärtää ne. Toisin sanoen transgressiossa eron mahdollistava viitekehys hajoaa, kun taas transsendenssissa se jää ennalleen.

Jos Pozzo ja Lucky yksinkertaisesti vaihtaisivat näytösten välissä paikkaa, tämä olisi ilmiselvää transsen-

denssia. Herrasta tulisi orja ja orjasta herra, mutta orjuuden jaherruuden välinen ero ei muuttuisi millään tavalla. Näin ei kuitenkaan ole, vaan Pozzon ja

Luckyn ontologisen siirtymän jälkeen ero herruuden ja orjuuden välillä särkyä. Herruuteen

kuuluu (määräys)valta toiseen, mutta transgression jälkeen on epäselvää, onko Pozzon ja Luckyn valtasuhde enää epäsymmetrinen. Luckyn mykkyys symboloi mahdottomuutta kommunikoida, joten vaikka Lucky ja Pozzo lähestyvät toisiaan, he eivät silti missään vaiheessa ole siinä mielessä samanarvoisessa asemassa, että kumpikin voisi saada äänensä kuuluviin.⁵

Jumalahakuinen huominen

Estragon: *What do we do now, now that we are happy?*

Vladimir: *Wait for Godot.*

Toinen parivaljakko Vladimir ja Estragon odottaa autiudessa Godot'a, josta lukijalle ei kerrota juuri mitään. Heidän suhteensa Godot'hon muistuttaa Luckyn suhdetta Pozzoon, mutta Vladimirilla ja Estragonilla ei ole mahdollisuutta samankaltaiseen transgressioon, sillä heidän herransa on tavoittamattomissa.

Pozzo ja Lucky heijastavat modernisaation myötä tapahtuvaa luokkayhteiskunnan hajoamista ja sitä seuraavaa valtasuhteiden uudelleenjärjestelyä. Luokkien tilalle astuu massa, joka on järjestymätön ja joka ei sisällä myötäsyntyisiä, ontologisia valta-asemia.⁶ Sokea Pozzo on joutunut lähes täysin antautumaan ulkopuolisten

voimien armoille. Jos Vladimirin ja Estragonin Godot-suhdetta verrataan Pozzon suhteeseen Luckyyn, huomataan, että Pozzo suhtautuu todellisuuteen hieman samaan tapaan Luckyyn kuin Vladimirin ja Estragonin todellisuussuhde toteutuu Godot'n kautta, vaikka Godot ilmeneekin ainoastaan poissaolollaan. Pozzo ja Lucky ovat toistensa kautta kiinni perinteissä, joiden ohitse aika on lujaa vauhtia ajamassa, kun taas Vladimir ja Estragon eivät ole kiinni muussa kuin absurdilta vaikuttavassa odotuksessaan.

Ajatuksena tuntuu olevan, että ollakseen mielekästä odotuksen kohteen on oltava jotain mieletöntä. Toisin sanoen maksaakseen vaivan odotuksen kohteeseen on sisällyttävä jo niin paljon merkityksiä, ettei mikään mahdollinen, mikään todella olemassa oleva, kykenisi niitä kantamaan. Tällaista pelastusta Pozzon ja Luckyyn edustama maallinen yhteisö ei pysty tarjoamaan.

Historiallinen ja ylihistoriallinen

Vladimir: *Suppose we repented.*

Estragon: *Repented what?*

Vladimir: *Oh... We wouldn't have to go into the details.*

Odotus on yli-inhimillistä, ajatonta ja rajatonta. Vladimir ja Estragon eivät vanhene. He odottavat pelastusta, joka merkityksellistäisi kaiken. Odotus on paradoksaalista: merkitykset edellyttävät eroja, jotka väistämättä jättävät jotain, jostain suunnasta tarkasteltuna, merkityksettömäksi. Godot'n tarjoamassa utopiassa merkityksentöntä ei enää olisi, vaan se olisi alistettu kaikenkattavalle

merkitykselliselle narratiiville, josta osan muodostaisivat Vladimirin ja Estragonin kokemat elämykset. Godot olisi siis metasubjekti, jonka totaalinen kokemus edellyttäisi eläviä subjekteja.⁷ Ainut ongelma on, että Godot'n kokemus täydellistyy vasta huomenna.

Pozzon ja Luckyyn todellisuus edustaa inhimillistä, ajallista ja rajallista. He luovat toiminnallaan sitä todellisuutta, jonka osia he ovat. Heille merkityksellistyminen tapahtuu historiassa – Pozzon herruuden ja Luckyyn orjuuden oikeuttaa perinne. Pozzon ja Luckyyn transgressio osoittaa, että historia ei ole päättynyt. Modernisaatio tapahtuu ikuisuuden odotuksen ja pysyvien arvojen katoamisen, historiallisuuden ja historiattomuuden, menneen ja tulevan solmukohdassa, jossa subjektin ja objektin eidenttisyys paljastuu alati eri tavoin ilmenevinä ristiriidan muotoina.

Nämä ristiriidat ovat osa niin yhteiskunnan kuin ajattelunkin muotoja ja osoitettavissa sellaisen kritiikin avulla, joka historiallisen kautta tulee luoneeksi ylihistoriallisen position. Samaa tapausta Pozzon ja Luckyyn transgression historiallisuus ja valtasuhteen luonne paljastuvat Vladimirin ja Estragonin historiattoman odotuksen näkökulmasta. Historiallisen ja historiattoman viitekehyksen yhteensovittamattomuus osoittaa yhteiskunnallisen transsendenssin riittämättömyyden: vain transgressio, yksilön ja yhteiskunnan ristiriitaisen eron hävittäminen, mahdollistaa sovituksen, joka ei tapahdu yhteiskunnan ehdoilla ja siten yhteiskuntaa vahvistaen.

Viitteet

- 1 *Waiting for Godot* (1954) on Beckettin oma käännös ranskaksi kirjoittamastaan näytelmästä *En attendant Godot*. Ajatus siitä dialektisten viitekehyksen yhteensovittamiseksi on peräisin Hardingilta (1997), mutta en seuraa tässä hänen tulkintaansa.
- 2 Adorno 1991 & Zuidervaart 2007.
- 3 Adornosta ks. Adorno 2006; Buck-Morss 1977; Kortkavirta & Reiners 1999; Moisiö 2008. Sovituksesta ks. Vainikkala 1993.
- 4 Sandström 2007; kiinnostava artikkeli käsittelee ”mittaamisen henkeä” ja rajan filosofiaa. Käytän artikkelissa annettuja määritelmiä transsendenssille ja transgressiolle soveltaen niitä sovituksen tematiikkaan.
- 5 Vaikka päättävältä, ja ruoska, on oletettavasti edelleen Pozzolla, tämä ei enää vie, tai kenties kykene viemään, tahtoaan läpi väkivalloin. Luckylla on nyt mahdollisuus viedä Pozzoo kuin litran mittaa, mutta tekeekö hän niin? Esimoderni valtasuhde perustuu (ontologiseen) eroon, kun taas uuden voisi sanoa olevan performatiivista. Herra yksinkertaisesti käyttää valtaa. Tällöin suhde ei ole epäsymmetrinen, elleivät osapuolet siitä sellaista tee.
- 6 Modernisaatiosta ks. Berman 1988. Massoista ks. esim. Nevanlinna 2002.
- 7 Subjektin ja kokemuksen suhteesta ks. Jay 2005. Maaailmaa pyyteettömänä ja ulkopuolisena tarkkailevan hiljaisen metasubjektin taustalla on psykologisen ja epistemologisen subjektin eroaminen toisistaan. Yksittäiset elämykset saavat merkityksensä suurelta osin suhteessa kasaantuvaan kokemukseen. Yksilöllä kokemuksen rajat asettavat syntymä ja kuolema, kun taas epistemologisella subjektilla rajana on ”huomenna saavutettava” täydellisen tiedon ihanne.

Kirjallisuus

- Adorno, Theodor W., *Trying to Understand Endgame* (Versuch, das Endspiel zu verstehen, 1961). Teoksessa Adorno, *Notes to Literature*. Vol. 1. Engl. Shiery Weber Nicholsen. Columbia University Press, New York 1991, 241–275.
- Adorno, Theodor W., *Esteettinen teoria* (Ästhetische Theorie, 1970). Suom. Arto Kuorikoski. Vastapaino, Tampere 2006.
- Beckett, Samuel, *Waiting for Godot*. Grove Press, New York 1954.
- Berman, Marshall, *All That Is Solid Melts Into Air*. Penguin Books, New York 1988.
- Buck-Morss, Susan, *The Origin of the Negative Dialectics*. The Free Press, New York 1977.
- Harding, James Martin, *Trying to Understand Godot*. Teoksessa *Adorno and "A writing of the ruins"*. SUNY Press, New York 1997, 51–64.
- Jay, Martin, *Songs of Experience*. University of California Press, Berkeley 2005.
- Kortkavirta, Jussi & Reiners, Ilona (toim.), *Konstellaatioita*. Vastapaino, Tampere 1999.
- Moisiö, Olli-Pekka (toim.), *Kätkeytyjä hahmoja*. Minerva, Helsinki 2008.
- Nevanlinna, Tuomas, Totalitarismista. Teoksessa Lacoue-Labarthe ja Nancy, *Natsimyytti*. Turkijaliitto, Helsinki 2002.
- Sandström, Tuukka, *Mittaamisen henki*. *Nuori Voima* 5/2007, 24–27.
- Vainikkala, Erkki, Lukács ja Adorno. Teoksessa Vainikkala, *Oppinut taidin*. JYY, Jyväskylä, 1993, 198–216.
- Zuidervaart, Lambert, *Social Philosophy After Adorno*. Cambridge University Press, Cambridge 2007.